

Loška rojaka – avtorja prvih slovenskih tekstov iz rentgenologije

(ob stoti obletnici radiologije na Slovenskem)

W. K. Röntgen je žarke X (rentgenske) odkril 8. novembra 1895; knjigo EINE NEUE ART VON STRAHLEN je napisal do konca istega leta, v prodaji je bila že januarja leta 1896. Že 6. marca 1896 je SLOVENEK, politični list za slovenski narod, objavil podlistek *Novi svetlobni trakovi, znašel prof. W. K. Röntgen v Würzburgu.*

Avtor podlistka je bil Ivan Sušnik (rojen 1854 v Škofji Loki, umrl 1942 v Ljubljani) duhovnik, prelat in kanonik, ki se je, poleg dušnega pastirstva ukvarjal tudi s praktičnimi, tehničnimi in gospodarskimi problemi. Ivan Sušnik je obiskoval nižjo gimnazijo v Kranju, višjo gimnazijo in bogoslovje v Ljubljani (ord. 1877). Od 1877 do 1880 je služboval kot kaplan v Radečah pri Zidanem mostu, nato kot kaplan in župnik od 1881 do 1892 v Selcih nad Škofjo Loko. Leta 1891 je bil imenovan za kanonika v Ljubljani, kamor se je preselil aprila 1893. 1940 leta je postal prelat in protonotar. V Selcih je delal načrte pri mlinih in žagah ter osnutke za praktično urejene kmečke hiše. Sodeloval je pri napeljavi manjših vodovodov. V Ljubljani je uredil novo pokopališče pri Sv. Križu (Žale) ter tam sezidal cerkvico in upravno poslopje. Po potresu 1895 je vneto delal v odboru za odškodnino ponesrečencem. Kot podpredsednik KTD je poskrbel, da je Katoliška tiskarna dobila primerno zgradbo (sedanja tiskarna Ljudske Pravice). Pomagal je tudi pri zidanju Marijanišča, zavoda za dijake v Ljubljani. Kot podpredsednik Podpornega društva za duhovnike je Ivan Sušnik zgradil v Bohinju hospic Sv. Duh (danes Hotel pod Voglom) za oddiha potrebne duhovnike. Sodeloval je pri gradnji palače Ljudske posojilnice v Ljubljani na Miklošičevi cesti. Po njegovem prizadevanju so v sklopu Hotela Union uredili veliko dvorano za shode in koncerte. Ivan Sušnik je bil soustanovitelj Vzajemne zavarovalnice ter njen predsednik od leta 1917 do smrti. Na njegovo spodbudo je zavarovalnica zgradila

palačo (na Trgu OF) in vrsto stanovanjskih hiš za Bežigradom. Kot opazovalec – amater in predavatelj se je Ivan Sušnik ukvarjal tudi z astronomijo in mikroskopijo ter s teh znanstvenih področij objavljali članke in poročila. Njegove daljše razprave so: *Drobnogled in drobni svet* (1901), *Kako so merili solčno razdaljo* (1905), *Ob mejah neskončnosti* (1907), *Ali so na zvezdah živa bitja?* (1909).

Sušnikov članek ni skopa novinarska novica temveč tehten informativni strokovno poljudni prikaz Röntgenovega odkritja s posebnim poudarkom na poteku in značaju odkritja ter pričakovanih praktičnih koristih. Članek je opisan z veliko znanja in z neskritim odobravanjem ter celo navdušenjem.

V istem letu (1896) je Dom in svet, ilustrovan list za leposlovje in znanstvo objavil dva strokovno znanstvena prispevka o odkritju, ustroju in rabi rentgenskih žarkov: **Fotografovanje nevidnih stvari** (8 strani) in **Človeško telo prozorno** (4 strani).

Avtor člankov je **prof. dr. Simon Šubic** (rojen 1830 v Brodeh v Poljanski dolini, umrl 1903 v Gradcu). Simon Šubic je obiskoval osnovno šolo v Škofji Loki, gimnazijo v Celju in v Ljubljani. Študiral je na Dunaju matematiko in fiziko na filozofski fakulteti in diplomiral leta 1856. Ker v Sloveniji ni dobil službenega mesta, je bil nekaj časa suplent na nemški gimnaziji v Budi in profesor fizike na višji realki v Pešti, od koder so ga poleti leta 1861 izgnali z drugimi "nemškimi civilizatorji". Istega leta je bil soustanovitelj in profesor mestne realke v okraju Rossau na Dunaju, kjer je zbolel za jetiko. Po ozdravljenju leta 1864, se je preselil v Gradec, kjer je bil profesor za algebro, fiziko in elementarno mehaniko na Trgovski in obrtni akademiji. Leta 1866 je bil habilitiran na univerzi, bil je tri leta privatni docent ter od leta 1869 izredni profesor teoretske fizike do upokojitve leta 1903. Ponujene katedre za fiziko na novoustanovljeni zagrebški univerzi (1874) po nasvetu Fr. Erjavca ni sprejel, čeprav je bil z Janezom Bleiweisom pl. Trsteniškim od leta 1867 med prvimi dopisnimi člani Strossmayerjeve Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

Simon Šubic je objavil veliko znanstvenih razprav: *O mehanični teoriji toplote, Kaj so hudourniki* (1869), *Svet in duh človeški* (1871), *Mehanična teorija o toploti* (1872, 1873), *Dinamična teorija o plinih* (1874), *Natura in človek* (1858), *Telegrafija – zgodovina in današnji njen stan* (1875, ponatis 1875), *Temelji vremenoslovja* (1900, kjer podaja osnove za slovensko meteorološko terminologijo in domače izraze ter reke o vremenu), *Titansko napadanje Olimpa* (rokopis v NUK), *Skrivnostne prikazni na človeku ali strahovi in duhovi* (izgubljen neobjavljen rokopis), *Zmagovita moč duha nad telesom* (1896), *Pridelovanje električnega toka iz premoga* (1898), *Čutilo za obranitev ravnotežja* (1900), *Zemlja in zvezda Mart*, *Na skrajnih mejah vročine in mraza* (1901) *Občni potopi starih in novih dni* (1888), *Nekaj svete starine na nebu in zemlji* (1890). *Ogenj sv. Elma* (1891), *Kriva vera o usodnih dneh* (1893), *Svet, ki se je pogubil* (1894), *Kameneni dež* (1896), *O zrakoplovstvu* (1900).

Simon Šubic je zaslovel tudi kot pisec obsežnega učbenika Lehrbuch d. Physik f. Ober-Gymnasien u. Ober-Realschulen, Buda-Pest 1860, – 700 str., ki so ga uporabljali ne le gimnazijci temveč tudi visokošolci – farmacevti, medicinci, filozofi in je slovel še v začetku 20. stoletja kot izborna pisana učna knjiga. Napisal je tudi nekaj učbenikov za nižje razrede srednjih šol. Bil je skromen človek brez velikih lastnih potreb – kupil je sorodnikom

razsežno kmetijo v Zmincu pri Škofji Loki. Leta 1881 je določil obresti od 4000 gl. za podporo revnih dijakov. Bil je odličen predavatelj in zgovoren mož, ki je tudi v tujini ostal zvest rodni zemlji. "Spadal je med veleume na znanstvenem polju in ime njegovo je znano daleč čez skromne meje naše domovine" je zapisano v nekrologu leta 1903 v Ljubljanskem Zvonu.

Odkritje rentgenskih žarkov prišteva Simon Šubic (že po nekaj mesecih) k največjim odkritjem 19. stoletja, t. j. k odkritju praktične uporabe električne energije in parnega stroja. Prozornost stvari, ki jo omogočajo rentgenski žarki, primerja s prozornostjo duha. Kot profesor fizike in pedagog na univerzi pozna in razloži bralcu vse ozadje novega odkritja, od deleža Röntgenovih predhodnikov do sodobnikov. Pri tem se ne vidi čudeža, temveč realno fizikalno dogajanje – kvaliteto katodnih žarkov in možnost fotografiranja te kvalitete. V članku je več imen, ki so v tako kratkem času, doumeli in celo preizkusili praktično vrednost Röntgenovega odkritja. V drugem članku Simon Šubic ponovno dokazuje bralcem, kako tekoče, široko in strokovno obvladuje vse, kar se v tem času dogaja v svetu na področju "čudežnih žarkov", ne le v ožjem (fizikalnem), temveč tudi v širšem in uporabnem (tedaj predvsem medicinskem) okolju. Simon Šubic natančno pozna posege, poskuse, avtorje, objave in celo odmeve javnega mnenja na novo pridobitev človeštva. Pri tem poskuša ostati vselej kritičen strokovnjak, čeprav ga občasno zamikajo poglobljene misli, ki včasih mejijo na špekulacije.

Leta 1898 je **Dom in svet** objavil še tretji Šubičev prispevek *Röntgenova luč in človekovo telo*. Kdor pozna nesluteni razvoj radiološke bibliografije v Evropi v času od 1896 do 1898, razume tudi dveletni zamik med Šubičevimi prispevki. Ta presledek je koristil avtorju in slovenskim bralcem. S posodabljanjem rentgenske tehnike so znanstveniki dosegli, da so postali očesu naravnost vidni notranji deli telesa, brez posredovanja fotografske slike. Predmet gledanja sedaj ni le "okostnjak", temveč drugi organi in to celo v gibanju: srce, jetra, preponi itd. Primerjave odkrijejo razliko med zdravimi in bolnimi deli posameznih organov, predvsem pljuč in jeter. Izpoplnjena je bila uporaba rentgenskih dosežkov v travmatologiji. Rentgenska presvetljava ali fotografija ne služi sedaj le za diagnozo, temveč tudi za oceno uspešnosti terapije in prognoze. Šubic je v svojem prispevku dosleden pri podajanju novih svežih spoznanj o stalnem napredku radiologije tedanjega časa ter zelo dober prognostik. Njegova poročanja se gibljejo med že dokazanimi koristmi in predvidenimi obeti. Prvi popolnoma medicinski radiološki slovenski dogodek je bila strokovna demonstracija dr. Edvarda Šlajmerja, ki je leta 1899 na rednem letnem srečanju Društva zdravnikov na Kranjskem prikazal na rentgenski sliki poškodbo ušesa z revolversko kroglo pri nekem samomorilcu. Na rentgenski sliki je bilo dobro vidno mesto, kjer je tičala krogla. Slika je jasno pokazala tudi obrise ušana na ušesu nasprotne strani glave – žarki so torej presvetlili vso glavo. Tako je novinarskemu članku Ivana Sušnika in strokovnem prispevku Simona Šubica sledila že po enem letu praktična medicinska uporaba rentgenskih žarkov v našem prostoru. S tem so prispevki loških rojakov Ivana Sušnika in Simona Šubica ter njihovih prvih tekstov s področja rentgenskih žarkov dobil pravi pomen v slovenski zgodnji radiološki bibliografiji.